

Sürdürülebilir Kalkınma için Yükseköğretim Politika ve Stratejileri

Higher education policy and strategies for sustainable development

V. Aslıhan Nasır

Boğaziçi Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, İstanbul

Özet

Son yıllarda “sürdürülebilir kalkınma ilkeleri” ülkelerin gündeminde giderek ön plana çıkmakta ve gerek Avrupa Birliği ve ABD’de gerekse uluslararası arenada politika yapımcıların önem verdiği temel prensip olarak yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada eğitim, özellikle de yükseköğretim kuruluşları kritik bir rol üstlenmektedir. Konunun önemi BM’in 2005-2014 yıllarını “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim On Yılı” olarak ilan etmesinden de anlaşılmaktadır. Ancak, Talloires Deklarasyonu’na 50 ülkeden 440 yükseköğretim kuruluşu tarafından imza atılmış olmasına rağmen, Türkiye’den bu deklarasyonda imzası olan tek üniversite ise Ankara Üniversitesi’dir. Aynı deklarasyonda ABD’den 160’ın üzerinde üniversitenin imzası bulunmaktadır. Yükseköğretim politika yapımcıların dikkatini konuya çekmek için, bu çalışma ilk etapta konuyla ilgili bazı öneriler geliştirmektedir. Dolayısıyla, bu kavramsal araştırmanın ana amacı, öncelikle “sürdürülebilir kalkınma için yükseköğretim” kavramının tanımını yapmak, önemini vurgulamak ve tüm Dünya’da uygulama örnekleri sunmaktır. Bunların yanı sıra bu çalışmada, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin üniversite faaliyetlerine ve yaşamına nasıl entegre edilebileceği üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma için yükseköğretimde başlangıç aşamasında neler yapılması konusunda bir takım öneriler sunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir üniversite, yükseköğretim.

Sürdürülebilir kalkınma için eğitim ilk olarak Birleşmiş Milletler’in (BM) 1992 yılında Rio de Janeiro’da yapılan konferansında gündeme gelmiştir (Anderberg ve ark., 2009). Daha sonra 2002 yılında Johannesburg’da yapılan Dün-

Abstract

In recent years, “the principles of sustainable development” have become in the forefront of the agenda of the countries; and it has been the basic principle of policy makers both in European Union and USA, and as well as in the international arena. While achieving sustainable development, education -particularly higher education institutions- play a pivotal role. The importance of the topic can be understood from the declaration of UN, which announced the years of 2005-2014 as the Decade of Education for Sustainable Development. Nevertheless, even though more than 440 higher education institutions from 50 countries have signed Talloires Declaration, it is only Ankara University from Turkey which signed the declaration for University Leaders for a Sustainable Future-ULSF. Yet, 160 universities from USA have signed the declaration. Hence in order to attract the attention of the higher education policy makers to the topic, this study will provide preliminary suggestions. Therefore, the essential purpose of this conceptual research is to clarify the definition of “higher education for sustainable development”, emphasize its importance, and present implementation examples from the world. Besides, the integration of sustainable development principles to the activities of the universities will also be examined within the scope of this study. Furthermore, some initial suggestions for the Turkish higher education are provided in order to maintain sustainable development.

Key words: Higher education, sustainable development, sustainable university.

ya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde uluslararası boyutta tüm dikkatler yine bu konu üzerine çevrilmişti. Akabinde, BM 2005-2014 yıllarını “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim On Yılı” (*Decade of Education for Sustainable Development*) olarak ilan

İletişim / Correspondence:

V. Aslıhan Nasır
 Boğaziçi Üniversitesi UBYO
 Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
 R. Hisarüstü 34342 İstanbul
 Tel: +90 212 359 74 45
 e-posta: aslihannasir@hotmail.com

Yükseköğretim Dergisi 2012;2(3):137-141. © 2012 Deomed

Geliş tarihi / Received: Ekim / October 5, 2012; Kabul tarihi / Accepted: Kasım / November 16, 2012; Online yayın tarihi / Published online: Şubat / February 23, 2013

Çevrimiçi erişim / Online available at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.12.026 • Karekod / QR code:

etmiştir (Sherren, 2008). Konunun önemi akademik dünyayı 'araştırma' anlamında da harekete geçirmiş ve 2000 yılında Emerald Yayınevi tarafından çıkarılan "International Journal of Sustainability in Higher Education" adlı dergi yayın hayatına başlamıştır. Tüm bunlara ek olarak, Bologna Süreci ve Graz Deklarasyonu gibi çeşitli uluslararası yükseköğretim temalı toplantılarda ve görüşmelerde sürdürülebilir kalkınma için eğitim (*higher education for sustainable development*, HESD) sık sık gündeme gelmiştir (Lukman ve Glavic, 2007). İş ve eğitim alanına sürdürülebilirliğin entegre edilmesi noktasında uluslararası alanda politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu noktada, gerek dünyadaki en büyük ekonomik alanlardan birisi olması gerekse son derece eğitimli çalışan yapısıyla, yükseköğretim kritik bir role sahiptir (Djordjevic ve Cotton, 2011).

Türkiye sahip olduğu genç nüfus ve buna paralel olarak eğitim sektörünün giderek büyümesi sonucu sürdürülebilir kalkınmayı yakalama noktasında hızla bazı adımlar atmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma için yükseköğretim alanında önemli uluslararası deklarasyonlardan biri olan ve Fransa'da yapılan Talloires Deklarasyonu'na 50 ülkeden 440 yükseköğretim kuruluşu tarafından imza atılmıştır (*University Leaders for a Sustainable Future*, ULSF, 2013). ULSF'nin web sayfasında yer alan bilgiye göre Türkiye'den bu deklarasyonda imzası olan tek üniversite ise Ankara Üniversitesi'dir. Aynı deklarasyonda ABD'den 160'ın üzerinde üniversitenin imzası bulunmaktadır. Dünya üniversiteleri bu tarz deklarasyonlara veya anlaşmalara imza atarak, uluslararası kuruluşlara gönüllü üye olarak, birçok fayda sağlamakta, rekabet gücü elde etmekte ve belki de 21. yüzyılın yükseköğretimini şekillendirmekte iken, Türkiye'den üniversitelerin bu alanda geride kalması sorgulanmalıdır. Tüm dünyada sürdürülebilirlik ve yükseköğretim ile ilgili olarak uluslararası bir çok kurum tarafından çeşitli adımlar atılarak yükseköğretime çok farklı bir boyut ve bakış açısı getirilmektedir. Yükseköğretim sektörünün dünya ekonomisi açısından önemli bir sektör olması da bu noktada etkilidir. Bunun yanı sıra, uluslararasılaşma, mobilizasyon, beyin göçü gibi konularda ele alındığında dünya genelinde yükseköğretim sektöründe ciddi bir rekabet yaşandığı görülmektedir. Dolayısıyla, Türk üniversitelerinin ulusal ve uluslararası alanda rekabet gücü kazanması ve ülkemizin geneli için gerekli sürdürülebilir kalkınmaya katkısı olması açısından, yükseköğretimde sürdürülebilirlik Türkiye için kritik öneme sahiptir.

Gelecek nesillere çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda 'sürdürülebilir' bir ortam bırakmak için toplumsal dönüşümün sağlanmasında üniversitelerin önemli bir rol üstleneceği çeşitli çalışmalarda belirtilmiştir (Djordjevic ve Cotton, 2011; Lukman ve Glavic, 2007; Sobhani ve ark., 2010). Öyle ki, Avustralya'da üniversiteler dolayısıyla yükseköğretim sektörünün sürdürülebilirliğe katkısı ulusal bir yaklaşım ile

ele alınmış ve hükümet tarafından "Bugün Yarınımızı Şekillendirir/Today Shapes Tomorrow" başlıklı çalışma hazırlanmıştır (Howard ve ark., 2000). Konunun bu kadar önemli ve gündemde olmasından dolayı, bu çalışmanın ilk kısmında sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir üniversite ve sürdürülebilir kalkınma için yükseköğretim kavramlarının tanımı üzerinde durulacak ve sürdürülebilir kalkınma için yükseköğretimin önemine değinilecektir. Daha sonra ise dünyadan bazı uygulamalara yer verilecek ve Türkiye için bazı önerilerde bulunulacaktır.

Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Üniversite ve Sürdürülebilir Kalkınma için Yükseköğretim Kavramları

'Sürdürülebilirlik' denildiği zaman, ekosistem üzerindeki biyofiziksel baskıyı her türlü ortamda en aza indirmek anlamaktadır (Moore, 2005). Günümüzde 'sürdürülebilirlik' kavramı 'çevre' ile ilgili meselelerin çok ötesine geçmiş, sosyal ve ekonomik koşulları da içerir hale gelmiştir (Axelsson ve ark., 2008; Moore, 2005). 'Sosyal sürdürülebilirlik' yaşam-biçimleri, toplumsal hareketler, sosyal ağlar, yönetim, karar-alma ve okullaşma gibi konuları içerirken; 'ekonomik sürdürülebilirlik' ise büyüme ve kalkınma ile ilgili tartışmaları, alternatif iktisadi modelleri, ekoloji ekonomisini ve anti-maddiyatçılık gibi görüşleri içermektedir (Moore, 2005, s. 179-180). "Sürdürülebilirlik" kavramının temelinde ise sosyal, ekonomik, ekolojik, kişisel ve politik faktörleri tek bir karar alma çatısı altında toplama ihtiyacı yatmaktadır. Moore'a göre (2005) "sürdürülebilir kalkınma" ile günümüz insanların ihtiyaçlarını, gelecek nesillerinkini tehlikeye atmadan, karşılayabilen kalkınma kastedilmektedir. Ancak yapılan bir çalışmaya göre, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının 100'ün üzerinde tanımı bulunmaktadır (EMRGNC, 2003). UNESCO'ya (2002) göre ise *sürdürülebilir kalkınma* bireylerin değerleri, alguları, birbirleriyle ilişkileri ve doğal dünya ile ilgilidir. Bir başka deyişle, sürdürülebilirlik kültür ile ilgilidir ve sosyal sistemlerin politik, ekonomik ve biyofiziksel ortamları nasıl etkilediği ve bunlardan nasıl etkilendiğini içermektedir (Hammond ve Churchman, 2008). Dolayısıyla, bu açıdan bakıldığında sürdürülebilirliğin değerleri, kültürü, karar-almayı, demokratik süreci ve sosyal sistemi ve ilgili diğer tüm sistemleri içermesi gereksiniminde olduğu görülmektedir (Hammond ve Churchman, 2008). Öte yandan, birçok bilim insanı yükseköğretimin toplumu sürdürülebilirliğe yönlendirmede çok önemli bir rol oynayacağı konusunda fikir birliğine sahiptir (Orr, 2002; Hammond ve Churchman, 2008; Lukman ve Glavic, 2007). Öyle ki, modern toplumlarda hiçbir kurum, sürdürülebilir bir geleceğe dönüşümde üniversiteler kadar etkili ve de yetkin görülmemektedir (Orr, 2002). Üste-

lik, Cortese'in (1992) dediği gibi çevresel anlamda sürdürülebilir bir gelecek yaratılabilmesi için farkındalık arttırmada, bilgi ve teknoloji geliştirmede üniversitelerin üzerine çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Zira üniversiteler bu amaca ulaşmak için gerekli entelektüel ve yapısal oluşumlara ve deneyime sahip yegane kuruluşlardır (Cortese, 1992).

Günümüzde bir çok kurum, kuruluş ve şirket, çevre sorunları, sosyal adaletsizlik ve değişen ekonomik realiteler gibi meseleler karşısında, sürdürülebilirlik ilke ve uygulamalarını başarılı bir şekilde kullanmakta ve hissedar ve ortaklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır (Krizek ve ark., 2012). Sürdürülebilirlik, her ne kadar hayatın hemen her aşamasında karşılaştığımız ve tüm organizasyonlar için geçerli bir kavram olsa da, yükseköğretim söz konusu olduğunda durum biraz daha farklılaşmaktadır. Zira Krizek ve ark.'na göre (2012), yükseköğretim kurumlarının, diğer bir çok kurum ve organizasyonların aksine, hissedarları yerine paydaşları vardır; ve bu nedenden dolayı sürdürülebilirliğin yükseköğretimde uygulanması çok daha zor olmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilir üniversite tanımı yapılması daha da önem kazanmaktadır. Velazquez ve ark.'nın (2005) çalışmasına göre, "sürdürülebilir üniversite" tanımı şu şekilde yapılabilir: Üniversitenin tamamının veya bir kısmının, bölgesel veya küresel düzeyde, eğitim-öğretim-araştırma faaliyetleri ve yaptığı ortaklıklar sırasında/esnasında kaynak kullanımından ortaya çıkan çevresel, ekonomik, sosyal ve sağlık üzerindeki negatif etkilerini minimize etmeye çalışmasıdır. Aynı zamanda, toplumun sürdürülebilir yaşam biçimine geçişini sağlayacak her türlü gözetim ve denetimin yapılmasını da içermektedir. Bir kurumu sürdürülebilir üniversiteye dönüştürmek ve böylece evrensel anlamda sürdürülebilirliğe katkıda bulunmak için dünyanın dört bir tarafından üniversiteler çeşitli çabalar göstermektedirler (Ting ve ark., 2012). Buna örnek olarak, tüm dünyada önde gelen üniversite ve eğitim kurumlarının bir araya gelerek sürdürülebilir kampus yaratmada bilgi ve fikir alışverişinde buldukları "Uluslararası Sürdürülebilirlik Kampus Ağı/International Sustainable Campus Network" platformu oluşturmaları verilebilir (Ting ve ark., 2012). Öyle ki, dünyanın en iyi üniversiteleri arasında gösterilen A.B.D.'den Yale ve Harvard üniversiteleri, Singapur'dan National University of Singapore, İsveç'ten University of Gothenburg bu platformda imzası bulunanlar arasındadır (Ting ve ark., 2012). British Columbia Üniversitesi ise 1997 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Politikası (*Sustainable Development Policy*) uygulamaya başlamış, bu doğrultuda tüm faaliyetlerinde sürdürülebilirlik uygulamalarına bağlı kalarak öğrencilerini sürdürülebilirlik konusunda eğitmektedir (Moore, 2005).

Lukman ve Glavic (2007) yaptıkları literatür araştırması sonucunda "sürdürülebilir kalkınma için eğitim", "sürdürülebilirlik

için eğitim" ve "sürdürülebilirlik eğitiminin" birbirinin yerine geçen kavramlar olduğunu ve eş anlamlı olarak kullanıldığını saptamışlardır. Ancak, "sürdürülebilir kalkınma için eğitim" kavramının daha çok tercih edildiği görülmüş ve bunun nedeni olarak da uluslararası düzeyde ve BM dokümanlarında sıklıkla bu şekilde yer alması gösterilmiştir (Lukman ve Glavic, 2007). *Sürdürülebilir kalkınma için eğitim* kavramının çok çeşitli tanımlamaları bulunmakla beraber, Lukman ve Glavic (2007, s. 105-106) son yıllarda en yaygın olarak kullanılan tanımlamalarını farklı kaynaklara dayanarak üç grupta incelemektedir:

- İlk tanım UNESCO tarafından yapılmıştır; buna göre *sürdürülebilir kalkınma için eğitim* çevresel konular ile birlikte ekonomi, insani ve toplumsal kalkınmayı ve bu alanlardaki değişimleri de birbirine entegre eden bir görüştür. Bu tarz bir eğitim demokrasi, cinsiyet eşitliği ve insan hakları gibi konuları da kapsamalı; sosyal meselelerin de entegre edildiği bir öğrenme oryantasyonunu teşvik etmeli; eleştirel düşünmeye açık olmalı; takım çalışması ve ortak öğrenmeye uygun koşulları yaratmalıdır.
- BM Üniversitesi tarafından yapılan ikinci tanıma göre ise *sürdürülebilir kalkınma için eğitim* kavramı çevre eğitiminin çok ötesine geçmelidir. Bir başka deyişle, *sürdürülebilir kalkınma için eğitim* insani kalkınmaya (ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve çevre korunması) erişimde geçilen kapsamlı, adil-tarafsız, ve güvenli bir eğitim sürecidir. Bu bakımdan, eğitim yoksullukla mücadele, insan hakları, cinsiyet eşitliği, kültürel farklılık, uluslararası uzlaşma, barış ve daha pek çok şeyi kapsamaktadır.
- İngiltere Ulusal Müfredatı'nın *sürdürülebilir kalkınma için eğitim* tanımı ise insanların bilgilerini, değerlerini ve yeteneklerini geliştirerek bireysel ve kolektif, yerel ve uluslararası yaptığı her şey ile ilgili kararlarda yetkin olmalarını, ve böylece gezegenimizin geleceğine zarar vermeden şu anki hayat kalitemizi ilerletmeyi içermektedir.

İlk iki tanım, özellikle BM tarafından daha sık kullanılmakta ve her iki tanımda tutarlı bir şekilde kavramın önemini belirtmekte ve *sürdürülebilir kalkınma için eğitimin* sürekli bir öğrenme ve eğitim süreci olduğuna vurgu yapmakta ve sürdürülebilir kalkınmanın çevre, ekonomik ve sosyal boyutları içerdiğini belirtmektedir (Lukman ve Glavic, 2007, s. 106). Ancak üçüncü tanımın bazı kısıtları vardır. Şöyle ki, bu tanım devamlılık yaklaşımını içermez. Bir başka deyişle, bu tanım gerçekleştirilmesi zorunlu olmayan bir niyet ifadesi olarak anlaşılmaktadır (Lukman ve Glavic, 2007, s. 106). Dahası, aktif öğrenmeye, gerçek dünyanın sorunlarını çözmeye vurgu yapmamakta ama bilgi ile ilgili arabuluculuk kavramı içermektedir. Aynı zamanda yetersiz kalmaktadır, zira sürdürülebilir kalkınma ve eğitim kavramına bütünsel yaklaşmamaktadır (Lukman ve Glavic, 2007, s. 106).

Çeşitli üniversiteler sürdürülebilirlik ilkelerini günlük faaliyet ve yapılarına entegre edip, yönetimde, eğitim ve öğretimde, operasyonel işlemlerinde ve network oluşturmada kullanılmaktadırlar. Örneğin, Penn State University, University of North Carolina, Southern Illinois University gibi üniversiteler için Çevre veya Sürdürülebilirlik Konseyleri oluşturmak öncelikli iken, Carnegie Mellon Üniversitesi çevre ile ilgili bilincin oluşturulmasına odaklanmıştır (Lukman ve Glavic, 2007). Dahası, Oberlin College, Tufts University, Tulane University, ve University of Waterloo gibi üniversiteler ise gaz emisyonu, sera etkisi gibi daha operasyonel konulara ağırlık vermekteyken, Harvard Üniversitesi ise kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması konusuna öncelik vermektedir (Lukman ve Glavic, 2007). Öte taraftan, bazı ülkelerde üniversiteler ağlarla (*networks*) birbirine bağlanmıştır; Avustralya'da Sürdürülebilir Kampüsler Ağı, Hollanda'da Sürdürülebilir Yükseköğretim Ağı ve İngiltere Birleşik Krallığı'nda Kolej ve Üniversiteler için Çevre Birliği örnek olarak verilebilir (Lukman ve Glavic, 2007).

Türk Yükseköğretimi İçin Öneriler

Bu çalışmada görülmüştür ki, üniversitelerin sürdürülebilir kalkınmayı artırıcı, geliştirici ve ülke geneline yayıcı bir etkisi vardır. Bunun temelinde, toplumda konu ile ilgili farkındalık yaratma ve toplumu bilinçlendirme gibi önemli olgular yatmaktadır. Ayrıca, üniversitelerin gerek öğrenci ve mezunları ile, gerek akademik ve idari çalışanları ile ve gerekse tüm bu paydaşların eğitim, sanayi/iş dünyası ve devlet sacayağını oluşturmasından dolayıyla, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir kalkınmayı sağlama açısından hayati önem taşımaktadır. Bu bakımdan, sürdürülebilir kalkınma için Türk yükseköğretiminde başlangıç aşamasında yapılması gerekenler hakkında aşağıdaki gibi bazı öneriler geliştirilebilir:

- Öncelikle öğrencileri ve toplumu sürdürülebilir kalkınma konusunda bilinçlendirecek olan akademisyen ve eğitimcilerin kendilerinin konu hakkında farkındalığının ve bilincinin artırılması için “*eğitimcilerin eğitilmesi*” gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkelerinin Felsefe'den Mimari'ye, Ekonomi'den Siyaset Bilimi'ne, Antropoloji'den Biyoloji'ye, İşletme'den Sosyoloji'ye, Tarih'ten İnşaat Mühendisliği'ne kadar her disipline aktarılması, uyarlanması ve bu disiplinlerde çalışan akademisyenlerin teşvik edilmesi öncelikli olmalıdır.
- Sürdürülebilirlik üniversitelerin müfredat ve ders programlarına entegre edilmelidir. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili kavram ve stratejilerin eğitim programlarına dahil edilmesi gerekmektedir. Üniversitelerin imkanları dahilinde, ilk önce “*mevcut derslere*” sürdürülebilirlik “*konu*”

olarak eklenebilir, daha sonra “*seçmeli ders*” olarak açılabilir. Hatta, daha ileriki aşamalarda konu ile ilgili “*programlar*” açılabilir, yüksek lisans dereceleri verilebilir.

- Üniversitelerde sürdürülebilir kalkınma konusunda “*disiplinler-arası*” çalışma ortamlarının oluşturulması ve bu noktada iş dünyasının ve sanayinin desteğinin alınması da önemlidir (Nomura ve Abe, 2010).
- Üniversitelerin bünyesinde “*sürdürülebilirlik merkezleri*” ve/veya “*sürdürülebilirlik enstitüleri*” açılabilir (Nomura ve Abe, 2010; Sobhani ve ark., 2010).
- “*Ulusal sürdürülebilirlik platformları*” oluşturulmalı ve tüm üniversitelerin ilgili birimlerinin bu platforma bağlı olması sağlanabilir.
- Türk üniversitelerinin uluslararası sürdürülebilirlik ile ilgili oluşumlara aktif olarak katılması ve “*Uluslararası Sürdürülebilirlik Kampüs Ağı/International Sustainable Campus Network*” gibi platformlara üye olması sağlanabilir. Üniversitelerimizin University Leaders for a Sustainable Future-ULSF gibi birliklere katılım gerek ve isterlerini yerine getirebilmesi noktasında YÖK'ün teşvik edici unsur olması önem arz eder.
- Vakıf/özel üniversitelerinin sürdürülebilirlik konusunu önemle ve ivedilikle ele alması için ve sürdürülebilirliğin özellikle çevre ayağında *ticari amaç güdülerek hareket edilmesini önlemek* için YÖK'ün teşvik edici rol üstlenmesi önerilebilir. Zira, vakıf/özel üniversitelerinin sürdürülebilirliğin özellikle çevre ile ilgili boyutunda kar amacı gütmeyen politikalar izlemesi doğa dostu çevreye saygılı kampüsler ve yaşam alanları oluşturmaları gerekmektedir (Sobhani ve ark., 2010).
- Üniversitelerin paydaşlarından birinin de *iş dünyası/sanayi* olduğunu unutmamak gerekir (Nomura ve Abe, 2010). Bu noktada iş hayatına atılan *mezunları* da sürdürülebilirlik noktasında sürece dahil etmek önemlidir. İş hayatına yönelik özendirici adımlar atılabilir; örneğin *yöneticiler* arasında “*yılım sürdürülebilirlik liderinin*” veya şirketlere yönelik “*yılım sürdürülebilirlikte öncü şirketlerinin*” belirlendiği organizasyonlar düzenlenebilir. Yine iş dünyasına yönelik özel *sertifika* hatta *yüksek lisans* programları açılabilir.
- *Üniversite, iş dünyası ve devlet* üçlüsünü sürdürülebilir kalkınma konusunda uyum içinde beraber çalışmaya ve ortak hareket etmeye yönlendirici bir takım adımlar atılabilir. Örneğin, Avustralya'da bu konu ulusal bir yaklaşım ile ele alınmış ve hükümet tarafından “*Bugün Yarınımızı Şekillendirir/Today Shapes Tomorrow*” konulu çalışmalar yapılmıştır (Howard ve ark., 2000), bir benzeri Türkiye için de yapılabilir. Keza, İsveç'de Bölgesel Uzmanlık Merkezi (*Regional Centre of Expertise-RCE Skane*) oluşturulmuş ve

sürdürülebilirlik için eğitim ve öğrenme ile ilgili her açıdan ve her düzeyde Skane bölgesini geliştirmek ve BM'in "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim On Yılı: 2005-2014" ile uyumlu hale getirmek için çeşitli adımlar atılmıştır (Axelsson ve ark., 2008). Konu ile ilgili olarak bir başka örnek ise Japonya'dan verilebilir, zira Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (*Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, MEXT*) sürdürülebilir kalkınma için yükseköğretim alanında ulusal politikalar belirlemektedir (Nomura ve Abe, 2010). Ayrıca, 2006 yılından bu yana İsveç'te tüm üniversiteler kanunda yer alan Yükseköğretim ile ilgili bir yasa ile "tüm yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerinde sürdürülebilir kalkınmayı ön planda tutmaları ve şimdiki ve gelecekteki nesillere sağlıklı ve iyi bir çevre ile ekonomik ve sosyal refah ile adaleti sağlayıcı bir şekilde hareket etmeleri" konusunda görevlendirilmişlerdir (Axelsson ve ark., 2008, s. 471). Bu şu anlama gelmektedir, İsveç'te sürdürülebilir kalkınma için yükseköğretime yönelik olarak yapılan araştırma ve eğitim, İsveç halkının eğitim ve araştırmada önceliği haline gelmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin ilgili bakanlık ve kurumları düzeyinde planlama yapması, politika ve strateji geliştirmesi gerekmektedir.

- Sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda yeterli altyapı, finansal ve yönetsel destek gibi bazı konular ön plana çıkabiliyor. Özellikle altyapı açısından yurtdışı bağımlılığımızın en aza indirilmesi, YÖK'ün *yönetsel* anlamda bu konuya öncelik ve destek vermesi, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili devlet üniversitelerine fon ayrılması ilk etapta alınabilecek önlemler arasında gelmektedir.
- Esnek üniversite yönetimi ve her bir yükseköğretim kurumunun kendisini farklılaştıracağı güçlü yanlarını geliştirmesi de bu anlamda önemli sayılabilir (Nomura ve Abe, 2010).

Son söz olarak, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için bir an önce yükseköğretimde gerekli planlamaları yapması, ilgili politikaları geliştirmesi ve stratejileri oluşturması gerekmektedir.

Kaynaklar

Anderberg, E., Norden, B., and Hansson, B. (2009). Global learning for sustainable development in higher education: Recent trends and a critique. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 10(4), 368-378.

- Axelsson, K., Sonesson, H., and Wickenberg, P. (2008). Why and how do universities work for sustainability in higher education (HE)? *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 9(4), 469-478.
- Cortese, A. D. (1992). Education for an environmentally sustainable future: A priority for environmental protection. *Environmental Science & Technology*, 8, 1108-1111.
- Cortese, A. D. (2003). The critical role of higher education in creating a sustainable future. *Planning Higher Education Journal*, 31(3), 15-22.
- Djordjevic, A., and Cotton, D. R. E. (2011). Communicating the sustainability message in higher education institutions. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 12(4), 381-394.
- EMRGNC (2003). *Defining sustainability: a hundred perspectives*. 15 Eylül 2012 tarihinde <<http://www.emrgnc.com.au/SustainabilityDefinitions.pdf>> adresinden erişildi.
- Hammond, C., and Churchman, D. (2008). Sustaining academic life: A case for applying principles of social sustainability to the academic profession. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 9(3), 235-245.
- Howard, J., Mitchell, D., Spennemann, D., and Webster-Mannison, M. (2000). Is today shaping tomorrow for tertiary education in Australia? *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 1(1), 83-96.
- Lukman, R., and Glavic, P. (2007). What are the key elements of a sustainable university? *Clean Technologies and Environmental Policy*, 9, 103-114.
- Krizek, K., Newport, D., White, J., and Townsend, A. R. (2012). Higher education's sustainability imperative: how to practically respond? *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 13(1), 19-33.
- Moore, J. (2005). Policy, priorities and action: a case study of the university of British Columbia's engagement with sustainability. *Higher Education Policy*, 18, 179-197.
- Nomura, K., and Abe, O. (2010). Higher education for sustainable development in Japan: Policy and progress. *International Journal of Sustainability in Higher Education* 11(2), 120-129.
- Orr, D. W. (2002). *The nature of design: Ecology, culture and human intention*. New York: Oxford University Press.
- Sherren, K. D. (2008). *Sustainability Bound? A study of interdisciplinarity and values in universities*. Unpublished PhD Thesis. Canberra: The Australian National University.
- Sobhani, F. A., Shahbuddin, A. S., Amran, A., and Rahman, S. (2010). Challenges of sustainability education: the case of private universities in Bangladesh. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 2(5), 231-248.
- Ting, L. S., Bin Mohammed, A. H., and Choong, W. W. (2012). Proposed implementation strategies for energy sustainability on a Malaysian university campus. *Business Strategy Series*, 13(5), 208-213.
- UNESCO (2002). *Education for sustainability: From Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment*. Paris, UNESCO.
- University Leaders for a Sustainable Future-ULSF (2013). *Talloires Declaration Institutional Signatory List*. 15 Eylül 2012 tarihinde <http://www.ulsf.org/programs_talloyres_signatories.html#US> adresinden erişildi.
- Velazquez, L., Munguia, N., Platt, A., and Taddei, J. (2005). Sustainable university: What can be the matter?. *Journal of Cleaner Production*, 14, 810-819.